

Drie perspectieven

Begeleiden van studenten op de werkplek

Werkplekleren van studenten staat onder druk omdat van de huidige zorgprofessionals wordt verwacht dat zij, naast drukke werkzaamheden in de zorg, ook studenten opleiden voor de toekomstige beroepspraktijk. Begeleiding van studenten op de werkplek tijdens personeelskrapte vraagt om andere begeleidingsvormen. In dit artikel beschrijven we, gebaseerd op onderzoek, drie begeleidingsperspectieven en voorbeelden van hoe begeleiding op verschillende manieren vormgegeven kan worden. We laten zien dat er alternatieven zijn voor de reguliere begeleidingsvormen, die een oplossing kunnen bieden voor begeleiding bij krapte.

Lieke Ceelen, Anne Khaled, Elly de Bruijn*

Uitdagingen voor begeleiders van werkplekleren

De uitdaging voor werkbegeleiders is om aankomende zorgprofessionals te ondersteunen bij hun beroepsmatige ontwikkeling. Werkplekleren in een beroepsopleiding heeft drie doelstellingen:

- 1) oriëntatie op de beroepspraktijk,
- 2) acquisitie van beroepsvaardigheden en
- 3) participatie aan de beroepsgemeenschap (Nieuwenhuis et al., 2017). De oriëntatie moet ervoor zorgen dat studenten de werkplek leren kennen en een goed beeld krijgen van het beroep zodat ze een keuze kunnen maken. Ook is het werkplekleren er om professionele activiteiten te leren uitvoeren, zoals bloed-drukmeten, een blaaskatheter inbrengen en zorgleefplannen maken. En ten derde is het de bedoeling dat studenten op de werkplek steeds meer mee gaan doen als 'teamlid'. Het is een behoorlijke uitdaging voor werkbegeleiders om ervoor te zorgen dat studenten echt deelnemen aan het dagelijkse werk en met alle relevante activiteiten en interacties te maken krijgen, zodat studenten aan die drie doelstellingen kunnen werken.

Beter omgaan met deze uitdagingen kan wellicht door werkplekbegeleiding gericht in te steken. We zien dat er voor werkbegeleiders vaak weinig ruimte is om expliciet na te denken over hoe ze willen begeleiden. Een uitgangspunt om die begeleiding in te vullen, kunnen drie begeleidingsperspectieven zijn, die

zijn gebaseerd op een systematische literatuurstudie naar het begeleiden van werkplekleren (Ceelen et al., 2019). In dit artikel beschrijven we eerst de drie begeleidingsperspectieven. Dan volgen twee inspirerende begeleidingspraktijken en illustreren we hoe die praktijken invulling geven aan de drie begeleidingsperspectieven. Tot slot benoemen we alternatieve begeleidingsvormen die een oplossing kunnen bieden voor begeleiding bij krapte.

Drie begeleidingsperspectieven

Vanuit het eerste perspectief laten

werkbegeleiders aan studenten zien wat beroepsmatig handelen inhoudt, bijvoorbeeld door studenten mee te laten kijken en het handelen voor te doen. Het tweede perspectief omvat het toevertrouwen van beroepsmatig handelen aan studenten, bijvoorbeeld door studenten zelfstandig taken te laten uitoefenen. Het derde perspectief richt zich op beroepsmatige participatie wat inhoudt dat werkbegeleiders studenten betrekken in de werkgemeenschap en ondersteunen in persoonlijke en professionele groei.

Laten zien van beroepsmatig handelen	Toevertrouwen van zelfstandig beroepsmatig handelen	Stimuleren van beroepsmatige participatie
Voordoen (en na laten doen)	Toevertrouwen van zelfstandige taken en werk	Op het gemak stellen
Vragen stellen om beroepskennis op te roepen	Bereikbaar zijn, in de buurt, wanneer nodig	Betrekken in de werkgemeenschap
Fungeren als rolmodel	Samen werken en leren	Investeren in onderlinge relatie
Feedback geven tijdens taken	Feedback na afloop	Bespreken leerwensen in relatie tot ingroeien in het beroep
Faciliteren van simulaties	Afnemende ondersteuning	Reflectie op professionele ontwikkeling & beroepsbeeld

Figuur 1. Drie begeleidingsperspectieven van werkplekleren.

Perspectief 1. Laten zien van beroepsmatig handelen

Een werkplek is in potentie een krachtige leeromgeving. Tegelijkertijd is de veronderstelling dat werkplekken niet zonder meer optimale leeromgevingen bieden. Uitgangspunt is dat werkbegeleiders bewust en doelgericht tijd moeten nemen om aan studenten uit te leggen en te laten zien hoe bepaalde beroepstaken uitgeoefend moeten worden, omdat studenten met name leren door observatie en imitatie (Billett, 2014).

Werkbegeleiders stellen studenten in de gelegenheid om mee te kijken en zo het beroepsmatig handelen in de breedte 'af te kijken'. Werkbegeleiders gedragen zich als voorbeeld, rolmodel, voor studenten. Ze nemen bijvoorbeeld de leiding in emotionele patiëntgesprekken, laten studenten zien hoe zo discreet mogelijk de lakens te vervangen of geven praktische tips om luchtbelletjes bij injecties te voorkomen. Het laten zien van beroepsmatig handelen omvat echter niet alleen het voordoen, en na laten doen, van praktische vaardigheden. Werkbegeleiders stellen studenten vragen om beroepskennis op te roepen, verwijzen studenten naar interessante artikelen of faciliteren simulaties zoals het oefenen van gespreksvaardigheden in een rollenspel. Ook geven ze studenten inzicht in hun klinisch redeneren, de totstandkoming van besluitvormingsprocessen en de professionele attitude jegens patiënten en collega's.

Perspectief 2. Toevertrouwen van zelfstandig beroepsmatig handelen

Dit perspectief benadrukt het toevertrouwen van beroepsmatig handelen zodat leerervaringen kunnen ontstaan omdat studenten worden uitgedaagd om zelfstandig te handelen. Werkbegeleiders zijn vaak in de buurt van studenten, of bereikbaar, om studenten te helpen wanneer nodig. Ze houden studenten in de gaten en bewaken de veiligheid. De veronderstelling is dat studenten zich kunnen ontwikkelen tot beroepsbeoefenaar wanneer zij gedurende een bepaalde periode bewust kunnen 'oefenen' (Ericsson, 2006). Vanuit deze benadering zijn leerervaringen op de werkplek sterk afhankelijk van de mate van *deliberate practice*. Het gaat dan niet over het verbeteren of organiseren van de werkplek als leeromgeving, maar over de bewustwording van het dagelijkse werkproces als leerproces. Werkbegeleiders helpen

studenten in hun professionele ontwikkeling door ze vlieguren te laten maken. Ze hebben ook een belangrijke rol in het begeleiden van en het feedback geven op het zelfstandig handelen van de student (Ericsson, 2006).

Leren is vanuit deze benadering voor zowel studenten als werkbegeleiders ingebed in het dagelijks werk. De meest relevante leerervaringen zijn vaak gerelateerd aan direct patiëntcontact. Werkbegeleiders kunnen bijvoorbeeld in de buurt zijn als studenten zelfstandig een katheter verwijderen en studenten hun patiëntbezoek laten samenvatten door ze het woord te geven tijdens de overdracht. Naarmate studenten meer ervaring opdoen, kunnen steeds meer werkzaamheden aan studenten worden toevertrouwd en kan de aard van begeleiding veranderen. Vanuit dit perspectief kunnen werkbegeleiders en studenten steeds meer met elkaar gaan samenwerken als collega's die van en met elkaar leren.

Perspectief 3. Stimuleren van beroepsmatige participatie

Bij het stimuleren van beroepsmatige participatie, ligt de focus op het sociale karakter van werkplekleren. Lave en

Wenger (1991) benadrukken het belang van participatie in de werkgemeenschap zodat studenten kunnen ingroeien in het beroep. Een belangrijke rol van werkbegeleiders daarbij is het stimuleren van beroepsmatige participatie. Dit kan bijvoorbeeld praktisch, door studenten uit te nodigen voor teamoverleggen, te betrekken bij gesprekken tijdens de lunch en inloggegevens te geven voor elektronische patiëntendossiers. Het gaat hierbij ook om het zorg dragen dat studenten zich op hun gemak voelen op de werkplek en het investeren in een goede relatie. De klik tussen werkbegeleiders en studenten is een belangrijke factor in de ervaren leeropbrengsten. Werkbegeleiders nemen vanuit dit perspectief de tijd om studenten beter te leren kennen. Werkbegeleiders kijken bijvoorbeeld samen met studenten terug en vooruit op ervaringen die relevant zijn voor het beroepsbeeld of professionele identiteit.

Begeleidingsvoorbeelden

We schetsen twee, minder traditionele, voorbeelden van begeleiding van werkplekleren. Tabel 1 laat de begeleidingskeuzes zien van de werkbegeleiders bij de drie begeleidingsperspectieven.

Tabel 1: Begeleidingskeuzes genomen vanuit de drie perspectieven van begeleiding op de werkplek in begeleidingsvoorbeeld A en B.

Perspectief	Voorbeeld A: Begeleiden vanuit eigen regie	Voorbeeld B: Begeleiden van tweetallen
1. Laten zien van beroepsmatig handelen	<ul style="list-style-type: none">• Begeleiden van grenservaringen	<ul style="list-style-type: none">• Studenten op introductiedag meenemen en alleen laten observeren• Hardop praten tijdens uitvoeren van werk
2. Toevertrouwen van zelfstandig beroepsmatig handelen	<ul style="list-style-type: none">• Studenten formuleren wekelijks leerdoelen met schoolcoach in werkplaats op werkplek• Leerdoelen geven richting aan werk dat student oppakt• Leerdoelen elke zes weken bespreken met werkbegeleider en schoolcoach	<ul style="list-style-type: none">• Gezamenlijke start van dag waar op basis van complexiteit en veiligheid wordt gekeken welke patiënten de tweetallen zelfstandig gaan behandelen• Werken met aftekenlijsten• Werk voor- en nabespreken
3. Stimuleren van beroepsmatige participatie	<ul style="list-style-type: none">• Laten werken aan kwaliteitsopdracht	<ul style="list-style-type: none">• Raadplegen andere collega's

Begeleidingsvoorbeeld A: Begeleiden vanuit eigen regie

In een zorginstelling in het noorden van het land werken studenten die elke week eigen leerdoelen en plannen formuleren wanneer zij werken aan die leerdoelen samen met coaches van school. Er is zelfs een werkplaats ingericht waar ze dit met focus kunnen doen. Studenten leggen hun leerdoelen voor aan werkbegeleiders en samen bespreken ze welke taken studenten oppakken. Eén keer in de zes weken is er een driehoeksgesprek tussen student, werkbegeleider en schoolcoach. Ze bespreken de voortgang ten aanzien van de leerdoelen. De werkbegeleider en student kunnen ervoor kiezen om leerervaringen met meer regelmaat te bespreken in een duogesprek.

In dit voorbeeld zijn het de werkbegeleiders die erop toe zien dat studenten daadwerkelijk zelf de regie kunnen nemen in de activiteiten die ze op de werkplek uitvoeren. De schoolcoaches zijn voornamelijk degenen die studenten toenemende regie geven in het leren en bespreken welke leerdoelen ze oppakken. Ook zijn er *on-the-job* veel situaties die heel leerzaam kunnen zijn voor studenten en geschikt zijn om direct te koppelen aan leerdoelen. Bijvoorbeeld een studente die erg angstig is voor ervaringen die met de dood te maken hebben. Tijdens een ronde wordt ze hiermee geconfronteerd, wat een reactie bij de student teweegbrengt. Dit noemen we een grenservaring, het gaat gepaard met emoties als verwarring, angst of onzekerheid en is cruciaal voor de ontwikkeling van studenten en uitermate geschikt als uitgangspunt voor het formuleren van leerdoelen (Bouwman, 2019). De werkbegeleider zal dit moeten herkennen en aangrijpen om te bespreken in een duogesprek.

In deze zorginstelling werken studenten ook aan kwaliteitsopdrachten. Ze kijken naar wat er beter kan in de praktijk, want de betrokken school en zorginstelling vinden dat studenten veel kunnen leren van problemen, uitdagingen of onlogische zaken op de werkplek. Soms mogen studenten ook meewerken aan innovaties. Er was bijvoorbeeld een stoel gekocht voor patiënten die zintuigen kan prikkelen. Maar niemand wist hoe, wanneer en voor wie de stoel werkte. Studenten dachten mee aan een oplossing voor dit probleem. Hierdoor komen ze ook in contact met ideeën en overwegingen

van andere collega's. In dit voorbeeld is het belangrijk dat werkbegeleiders en collega's zorgen en twijfels die studenten zien, serieus nemen. Dat kan door met studenten in gesprek te gaan en mee te denken met oplossingen.

Begeleidingsvoorbeeld B: Begeleiden van tweetallen

In een ziekenhuis in het midden van het land worden zes stagiaires fysiotherapie twintig weken begeleid door één duo van twee begeleiders. De twee werkbegeleiders werken op verschillende dagen, waardoor één werkbegeleider op één werkdag zes studenten onder haar hoede heeft. De belangrijkste succesfactor van dit voorbeeld is het onderverdelen van de studenten in tweetallen waardoor studenten niet alleen van werkbegeleiders en zelfstandig kunnen leren, maar vooral ook van elkaar.

Aan het begin van de dag verdelen werkbegeleiders en studenten aan de hand van patiëntlijsten de patiënten van de dag. Werkbegeleiders schatten in welke tweetallen welke patiënten zelfstandig kunnen bezoeken. Ze houden hierbij rekening met de complexiteit en de veiligheid voor zowel patiënten als studenten. Wanneer patiënten (nog) niet zelfstandig kunnen worden gezien door de studenten, kunnen studenten het bezoek in tweetallen voorbereiden door de patiëntinformatie voor de werkbegeleider op te zoeken, een plan te maken en samen te vatten. Na het bezoek kunnen ze bijvoorbeeld de patiëntgegevens verwerken in het digitale dossier.

In dit voorbeeld werken werkbegeleiders en studenten ook met aftekenlijsten om voor een aantal vaardigheden en handelingen het zelfstandig handelen van studenten in te kunnen schatten en te kunnen monitoren. Studenten dragen aftekenlijsten bij zich en wanneer zij een handeling zelfstandig hebben laten zien onder direct toezicht van een werkbegeleider, worden ze afgetekend. Vanaf dat moment weten werkbegeleiders dat zij de specifieke handeling in het vervolg kunnen toevertrouwen aan de student. Ook kunnen collega's zien welke handelingen zelfstandig uitgeoefend mogen worden. Om de ontwikkeling van de zes studenten te monitoren zijn er wekelijkse individuele gesprekken tussen student en werkbegeleider. Studenten bepalen de agenda aan de hand van hun persoonlijke leerdoelen en maken daar een kort verslag van.

Werkbegeleiders worden door studenten gezien als rolmodel. Ze laten zien wat het dagelijks werk inhoudt, praten hardop tijdens het werk, nemen de tijd om patiënten samen met de groep studenten voor- en na te bespreken en geven studenten gerichte opdrachten om relevante beroepskennis op te roepen. Wanneer het vertrouwen groeit, sturen werkbegeleiders tweetallen studenten zelfstandig naar patiënten toe. Studenten bespreken een zelfstandig bezoek aan een patiënt altijd van tevoren met de werkbegeleider óf met een andere collega die de patiënt onlangs heeft gezien. Zo wordt er niet alleen toegezien op de veiligheid van de patiënten, maar worden studenten vanwege het raadplegen van andere collega's ook betrokken in de werkgemeenschap. Collega's kunnen ook terugkoppeling geven aan de werkbegeleider over het functioneren van studenten. Voor- en nabespreken blijft belangrijk. Werkplekbegeleiders geven heel duidelijk aan dat ze altijd bereikbaar zijn voor de studenten, als dit nodig is.

Begeleidingsdilemma: Omgaan met begeleiding bij krapte

Werkbegeleiders merken dat de begeleiding van werkplekleren onder druk staat vanwege personeelstekorten of omdat er teveel studenten zijn die begeleidingstijd nodig hebben. De eerdergenoemde voorbeelden en de insteek vanuit de drie begeleidingsperspectieven laten zien dat er alternatieven zijn voor de reguliere begeleidingsvormen die een oplossing kunnen bieden voor begeleiding bij krapte. Specifiek zijn dat:

- Studenten regie geven over hun leren door middel van leerdoelen of aftekenlijsten. Schoolcoaches en werkbegeleiders laten hierbij, vanuit het perspectief van toevertrouwen van zelfstandig beroepsmatig handelen, de studenten activiteiten uitvoeren waar ze echt aan toe zijn en die passen bij hun leerdoelen.
- Leren van andere opdrachten dan het uitvoeren van directe beroepstaken. Door begeleiding vanuit het perspectief van beroepsmatige participatie lossen studenten samen met andere collega's werkproblemen op.
- Het begeleidingsmodel anders inrichten: van meester-gezel naar begeleiden van studenten in tweetallen. Waarbij, als er afwisseling is en begeleiders zich bewust zijn van de drie begeleidingsperspectieven, studenten

efficiënt rijke leerervaringen opdoen.

Tot slot

We hebben drie begeleidingsperspectieven onder de loep genomen en middels voorbeelden laten zien hoe ze tot uiting komen tijdens het begeleiden. Belangrijk hierbij is dat werkbegeleiders en schoolbegeleiders regelmatig overleggen om hun begeleiding op elkaar af te stemmen. Het werkplekleren heeft meer leerpotentieel als begeleiders tijdens de begeleiding duidelijk hebben vanuit welk perspectief ze begeleiden.

Referenties

- Bouman, M. (2019). *Een grens over: Een onderzoek naar ondersteunen van grenservaringen van studenten in een hybride leeromgeving* (masterthese). Hogeschool Windesheim, Zwolle.

- Billett, S. (2014). Mimetic Learning in and for Work. In *Mimetic Learning at Work*, 1-21. Springer, Cham.
- Ceelen, Khaled, Nieuwenhuis & De Bruijn (2019). *Supporting workplace learning of novices. A systematic literature review*. Article in preparation.
- Ericsson, K.A. (2006). The influence of experience and deliberate practice on the development of superior expert performance. In: Ericsson K.A., Charness, N., Feltovich, P.J. & Hoffman, R.R. (eds). *The Cambridge handbook of expertise and expert performance*, 38, 685-705. New York: Cambridge University Press.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. New York: Cambridge university press.
- Nieuwenhuis, L., Hoeve, A., Nijman,

D.-J., & Van Vlokhoven, H. (2017). *Pedagogisch-didactische vormgeving van werkplekleren in het initieel beroepsonderwijs: een internationale reviewstudie*. Nijmegen: NRO Projectnummer: 405-15-710. HAN Kenniscentrum Kwaliteit van Leren.

Over de auteurs

- Lieke Ceelen MSc, Promovendus Lectoraat Beroepsonderwijs, Hogeschool Utrecht en Open Universiteit
- Dr. Anne Khaled, Hogeschooldocent en onderzoeker Lectoraat Beroepsonderwijs, Hogeschool Utrecht
- Prof. dr. Elly de Bruijn, Lector Beroepsonderwijs, Directeur Kenniscentrum Leren en Innoveren Hogeschool Utrecht, Bijzonder hoogleraar Open Universiteit

Connie, 54 jaar

Iedereen kan Parkinson krijgen

Steun baanbrekend onderzoek

Ga naar www.parkinsonfonds.nl

IBAN: NL10ABNA0504201530

De grootste financier van wetenschappelijk onderzoek naar de ziekte van Parkinson.